

ضرورت رساله و رساله نویسی پیشرفته

علی اصغر ماشینچی^۱ و مصطفی فرامرزی^۲ (نویسنده مسئول)

۱. استاد یار گروه علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد لامرد، لامرد، ایران

Mashinchi56@gmail.com

۲. دبیر اداره آموزش و پرورش ناحیه سه شیراز- فوق لیسانس دانشگاه آزاد اسلامی لامرد، گروه علوم تربیتی، ایران

faramarzi1401@gmail.com

چکیده

سابقه و هدف: هدف اصلی این مرحله این است که نشان دهید موضوعات مختلفی را مرور کرده اید و مطالعات پیشین انجام شده را مطالعه نموده اید اما شما زمان برای مطالعه و یادداشت برداری از تمامی مطالعات و پژوهش های انجام شده نخواهید داشت بنابراین باید در انتخاب آن ها نیز دقت داشته باشید تا تحقیقات شما مفید و موثر باشد.

مواد و روشها: مطالعه حاضر از نوع توصیفی تحلیلی^۱ است و پس از بررسی مفاهیم با ارائه نتایج به پیشنهادات کاربردی پرداخته شده است. روش تحقیق حاضر توصیفی و روش گردآوری اطلاعات آن، کتابخانه ای است. بدین صورت که از منابع کتابخانه ای نظیر: کتاب، مقاله، منابع خارجی و ... و آموخته های محقق استفاده شده است.

یافته ها: از نظر این پژوهش خیلی مهم است که برای جمع آوری اطلاعات درباره موضوعی که انتخاب کرده اید از منابع کافی استفاده کنید اما شما قرار نیست تمام زمانتان را به روی این مرحله بگذارید و بالاخره باید یکجا این کار را متوقف کنید. بنابراین تصمیم بگیرید، چقدر می خواهید برای این کار زمان بگذارید؟ یک جدول زمانبندی شده تهیه کنید و بر اساس آن برای تحقیقات و مطالعاتتان زمان بگذارید.

نتیجه گیری: از مباحث ایراد شده نتیجه گرفته می شود که پژوهش و تحقیقات برای رساله اصلی ترین مرحله ای است که باید طی کنید و هر چه تحقیقات شما در این مرحله موثرتر باشد در نتیجه نهایی شما تاثیر بسزایی خواهد داشت.

واژه های کلیدی: نهج البلاغه، قابوس نامه، قرآن، حدیث، امیر المؤمنین

^۱ analytic-descriptive

مقدمه

امروزه نوشتن گزارش یا رساله تحقیقی یک احتیاج بین المللی است و داشتن قدرت انجام دادن تحقیق انفرادی، امری لازم و واجب است [۱]. لزوم تحقیق و تهیه یک گزارش تحقیقی انفرادی، امری لازم و واجب است. لزوم تحقیق و تهیه یک گزارش تحقیقی - بویژه در دانشگاه ها - ریشه ای دیرینه دارد. بدین ترتیب در گذشته، فنون و حرفه ها، در کارگاه ها تعلیم داده می شد و کارآموز در زمان کسب تخصص لازم، نمونه ای از کار و صنعت خود را به استاد ارائه می داد و جواز لیاقت و شایستگی می گرفت و استاد مهارت او را تصدیق می کرد. با پیشرفت زمان، برای کار کردن در بسیاری از رشته ها، از قبیل پزشکی، معلمی و امثال آن، داشتن مدرک تحصیلی و تخصصی الزامی می شد، از این رو به تدریج در دانشکده های مختلف، دانشجویان وقتی می خواهند به عنوان دانش آموخته (فارغ التحصیل)، دانشکده را ترک کنند، تبحر و مهارت خود را با نوشتن یک رساله تحقیقی به اثبات می رسانند [۲].

مواد و روشها

پژوهش حاضر یک پژوهش کاربردی است که با استفاده از روش پژوهش کیفی از نوع تحلیل محتوای استقرایی انجام گردیده است. در این مطالعه برای استخراج و تدوین مطالب از روش سه سو سازی استفاده گردید؛ یعنی مطالعه با بهره گیری از پژوهشهای مربوط و مبانی نظری انجام شد. این روش تحقیق از نوع روش تحقیق نظری است که با روش تحلیل محتوا و با رویکرد کیفی انجام گرفته است. ابزار جمع آوری اطلاعات، فیشهای برداشت شده از کتب گوناگون و از طریق مطالعه کتابخانه ای بوده است. قلمرو تحقیق، کلیه منابع اصلی و دست اول و همچنین منابعی بوده است که دیگران به صورت نقد در خصوص آنها تدوین نموده و به زبان های انگلیسی و فارسی بوده است. در این مورد محقق به سراغ منابع اولیه و وکتاب ها، آثار و نوشته های دست اولی که به طور مستقیم و غیر مستقیم به موضوع اشاره نموده رفته است. بر اساس تحلیل منابع، یافته های پژوهش را ارائه داده است و در نهایت این یافته ها را مورد بحث قرار داده است. شیوه انتخاب منابع که مبنای تحلیل قرار گرفته است، عمدتاً اصالت منبع، موثق بودن و مرجعیت نویسنده یا نویسندگان بوده است. همچنین قابلیت دسترسی به منابع نیز وجهه نظر قرار گرفته است و در پایان به جمع بندی و نتیجه گیری بحث می پردازیم.

مبانی نظری**گام ۱ - روش های علمی تحقیق**

روشهای علمی تحقیق برای هر پژوهشگر و هر دانشجو شامل اصول و موارد مشابه کلی زیر است:
_تهیه طرح برای مسئله ای که باید مورد بررسی قرار گیرد.

_گردآوری اطلاعات و حقایق و دستیابی به تجربه مقدماتی درباره ی مسئله مورد تحقیق با استفاده از منابع معتبر.

_کشف روابط علت و معلولی بین حقایق، و استنتاج منطقی از مطالعات و مشاهدات انجام شده و تعمیم نتیجه و بیان پاسخ مسئله [۳].

در کلیه دانشگاه ها، برای تنظیم و تهیه رساله، از روش علمی که متکی بر اصول منطق و استدلال و پیروی از شیوه ی درست علمی بین المللی است بهره می گیرند.

گام ۲ - نکاتی درباره مسئله و ترتیب پژوهش

برای هر پژوهشگر یا دانشجویی که برای تدوین پایان نامه به تحقیق می پردازد، توجه به نکات زیر بسیار به جا و سودمند و ضروری است:

1) انتخاب مسئله یا موضوع مناسب: پژوهشگر باید موضوعی را برای پژوهش انتخاب کند که: اولاً، مشکلی از مشکلات ناگشوده معرفت بشری را بگشاید و یا به بهبود زندگی مردم کمک کند و ثانیاً، پژوهشگر به آن علاقه مند باشد و امکان بررسی و پژوهش در خصوص آن را داشته باشد [۴].

2) سند گزینی

: انتخاب اسناد و مأخذ که به طور مستقیم یا غیرمستقیم درباره مسئله نوشته شده است، از اهم وظایف دانشجوی پژوهنده است. برای این منظور پژوهنده باید به کمک کتابنامه ها و کتابشناسی ها، فهرستی از نام ها و ویژگی های سند های مهم را فراهم آورد و با توجه به اهمیت یا اولویت هریک، درکار پژوهش از آنها مدد بگیرد و در پایاننامه ی خود بدان ها اشاره کند [۵]. ما در اینجا به عنوان نمونه، شیوه ی سندآوری را می آوریم تا راه گشای دانشجویان باشد:

پانویسی یا ذیل نویسی در نوشته های تحقیقی کنونی، اهمیت بسیار دارد. یکی از موارد پا نوشته ها ذکر مشخصات اسناد یا مأخذی است که نویسنده در نوشته خود، مطلبی از آنها آورده است. بدین معنی که اگر مطلب عینا نقل شده است آن را باید داخل گیومه قرار داد و شماره ای پس از بستن گیومه آورد و همان شماره را در پانویست ذکر کرد و پس از شماره، نام مولف و نام سند، شماره جلد و صفحه را نوشت و اگر مطلب عینا نقل نشده است، ولی اصل و محتوای نوشته از مأخذ و سندی گرفته شده، باز هم پس از پایان مطلب به ترتیبی که گفته شد باید مأخذ و سند را با ذکر جلد و صفحه معرفی کرد. این کار از یک سو خواننده را متوجه اعتبار نوشته میسازد و از سوی دیگر با آثار دیگران آشنا و به مطالعه آنها راغب میگرداند. همچنین نویسنده با آوردن نام های نویسندگان مأخذ، امانت را رعایت می کند و دین خود را نسبت به آنان ادا می نماید [۶].

3 نقادی: نقد نکته هایی که از اسناد و منابع دریافت شده است، کار بعدی پژوهنده است. پژوهشگر باید با مقایسه نوشته های مختلف و نیز به مدد تجربه و دقت نظر خویش، به نقد آثار مورد مطالعه بپردازد و سره را از ناسره بشناسد و بشناساند [۲۹].

4 نتیجه گیری: در پی پژوهش و پی جویی و جهت یابی، نتیجه گیری یا مسئله گشایی دست می دهد. نتیجه گیری، مستلزم واری و رده بندی و بازنگری است [۷].

گام - 3 شیوه تنظیم مطالب و پژوهش نامه

مطالب پژوهشنامه را می توان به یازده بخش تقسیم کرد. این بخش ها به ترتیب چنین است: عنوان پژوهشنامه، سرآغاز، فهرست فصلها، فهرست پیکرها، مقدمه، متن، پیوستها، کتابنامه، واژه نامه، موضوع نامه و نام نامه [۸].

1 عنوان پژوهشنامه: در نخستین صفحه ویژگی های کلی رساله، یعنی عنوان پژوهشنامه، نام نویسنده و محل و تاریخ نوشتن آن با حروف نسبتا درشت و فاصله های مناسب به طرز خوشنما ذکر می شود. معمولا، هم در نوشته های چاپی و هم در نوشته های دستی یا ماشینی پشت صفحه عنوان را، نانوخته به جا می گذارند [۹].

2 سرآغاز: پژوهش نامه نویس، در صورتی که لازم بدانند، در آغاز پژوهش نامه کلماتی مانند (سرآغاز) یا (توضیح) یا (سپاسگزاری) می نهد و زیر آن به جریان کلی تحقیق خود اشاره و از راهنمایان خویش تشکر می کند. سرآغاز نباید از دو الی سه صفحه تجاوز نماید.

3 فهرست فصلها: پس از سرآغاز، فهرست فصلها می آید. کلمه (فهرست فصلها) در آغاز یا وسط صفحه قرار می گیرد و زیر آن شماره ترتیب فصل و عنوان آن در سمت راست سطر و شماره صفحه آغاز و صفحه انجام فصل، در سمت چپ نقطه به کار برد [۱۰].

4 فهرست پیکرها: اگر پژوهش نامه دارای پیکر، تصویر، نمودار، نقشه، جدول، و نظیر اینها باشد، فهرست آنها پس از فهرست فصلها می آید. در آغاز یا وسط صفحه، عنوان (فهرست پیکرها) قرار می گیرد. در زیر آن در سمت راست، کلمه (پیکر) و سپس شماره ترتیب آن را با عدد اصلی قید می کنند و پس از آن علامت نقطه یا خط فاصله می گذارند و عنوان پیکر را قرار می دهند. در سمت چپ سطر، شماره صفحه مربوط به پیکر را ذکر می کنند [۱۱].

5 مقدمه: کلمه (مقدمه) یا احياناً (مدخل) یا نظایر آن، از قبیل سرفصل ها و عنوان ها، در آغاز یا وسط صفحه قرار می گیرد و مطالب آن در ذیل آن آورده می شود. مقدمه، یعنی دریچه ای که دورنمای پژوهش نامه را به خواننده نشان می دهد و او را برای مطالعه آن آماده می سازد و مشتمل است بر شرحی اجمالی درباره مسأله یا مسأله های مورد بحث، حدود و ارزش و کاستیهای پژوهشهایی که قبلا در زمینه مورد نظر صورت گرفته است و نیز روشها و ملاکها و مفهوم های تازه ای که در پژوهشنامه به کار رفته است [۲۸].

نکاتی برای نوشتن پروپوزال رساله دکتری

یک تم، سوال و عنوان انتخاب کنید

تر یا رساله شما قرار است چه مشکلی را بیان کند؟

چرا چنین موضوعی در جامعه علمی، پژوهشی که شما به آن تعلق دارید یک چالش یا مشکل بحساب می آید؟

چرا برای شما مهم است که راه حلی برای آن بیابید؟

چطور می خواهید به دنبال پاسخ آن باشید؟ [۱۲]

مطرح کردن این سوالات برای اینکه به یک نتیجه و پاسخ نهایی برسید مهم است بنابراین به خوبی به روی آن ها فکر کنید تا به موضوعی برسید که ارزشمند، منحصر به فرد و جدید است. اما این سوالات نباید به قدری پیچیده و پراکنده باشند که در نهایت با پاسخ دادن به آن ها به بن بست برسید بلکه باید پاسخ این سوالات شما را به یک فرضیه برساند که شما بتوانید آن را مطرح کرده و به خوبی درباره آن بحث و گفتگو کنید.

با استاد راهنمای خود درباره عنوان رساله خود صحبت کنید و پیش از نوشتن پروپوزال از او مشاوره بگیرید. همچنین این راهنما می تواند به شما کمک کند چطور پروپوزال بنویسید [۲۷].

شروع تحقیق و پژوهش

مرحله پژوهش و تحقیقات برای رساله اصلی ترین مرحله ای است که باید طی کنید و هر چه تحقیقات شما در این مرحله موثرتر باشد در نتیجه نهایی شما تاثیر بسزایی خواهد داشت. از آنجایی که تحقیق شما باید موثر و علمی باشد و برای جلوگیری از اینکه زمانتان را با بررسی منابع غیرمرتبط هدر دهید [۱۳]، این نکات می تواند به شما کمک کند تحقیق موثرتری داشته باشید:

یک جدول زمانی برای مرحله تحقیق ایجاد کنید

خیلی مهم است که برای جمع آوری اطلاعات درباره موضوعی که انتخاب کرده اید از منابع کافی استفاده کنید اما شما قرار نیست تمام زمانتان را به روی این مرحله بگذارید و بالاخره باید یکجا این کار را متوقف کنید.

بنابراین تصمیم بگیرید، چقدر می خواهید برای این کار زمان بگذارید؟ یک جدول زمانبندی شده تهیه کنید و بر اساس آن برای تحقیقات و مطالعاتتان زمان بگذارید.

هدف اصلی این مرحله این است که نشان دهید موضوعات مختلفی را مرور کرده اید و مطالعات پیشین انجام شده را مطالعه نموده اید اما شما زمان برای مطالعه و یادداشت برداری از تمامی مطالعات و پژوهش های انجام شده نخواهید داشت بنابراین باید در انتخاب آن ها نیز دقت داشته باشید تا تحقیقات شما مفید و موثر باشد.

در جای مناسب به دنبال منابع مورد نظرتان بگردید [۱۴]

بدون شک جستجو در اینترنت اولین جایبست که برای رسیدن به منابع خاص موضوع مورد نظرتان به آن مراجعه می کنید. اما این را نیز باید در نظر داشته باشید هر آنچه در اینترنت با آن برخورد می کنید لزوماً صحیح نیست و شما باید منبع موثق تری برای مطالعاتتان داشته باشید.

Google Scholar می تواند شما را به منابع علمی مطمئنی برساند. ویکی پدیا نیز منبع موثقی نیست اما رفرنس های آن می توانند به شما ایده بدهند تا به دنبال چه مقالات یا کتاب هایی بروید.

مراجعه به کتابخانه ها را نیز فراموش نکنید، شاید بسیاری از منابعی که در اینترنت به آنها می رسید و دسترسی به کتاب یا مجلات مورد نظر ندارید در کتابخانه قابل دسترسی باشند. بنابراین منابع مختلفی که می خواهید بررسی کنید را یادداشت کنید و در کتابخانه ها به دنبال آن ها بگردید [۲۶].

منابعتان را دسته بندی کنید

شما باید همچنان که به مطالعه می پردازید از نکاتی که فکر می کنید به درد مقاله شما می خورد یادداشت برداری کنید. در نظر داشته باشید که هر یادداشت را از چه منبعی بر می دارید چرا که باید به آن ها اشاره کنید. طوری این مرحله را سازماندهی کنید که در نهایت گیج نشوید و بتوانید به راحتی از یادداشت هایی که نوشتید یک رساله تهیه کنید [۱۵].

رساله یا تز خود را بنویسید

پس از اینکه مرحله تحقیقات و یادداشت برداری های لازم را بر اساس زمانبندی انجام شده به اتمام رساندید نوبت به اصلی ترین مرحله یعنی گردآوری اطلاعات بدست آمده و نوشتن رساله می رسد [۱۶]. این مرحله برای بسیاری از دانشجویان حتی از مرحله تحقیقات نیز سخت تر است اما با برنامه ریزی صحیح و دانستن اینکه چه باید بنویسید می توانید این مرحله را نیز به راحتی طی کنید و نتیجه تلاشهای خود را با ارائه یک رساله کامل و خوب نشان دهید [۱۷].

ابتدا یک طرح کلی تهیه کنید

شما از قبل پروپوزال رساله خود را دارید که خود یک طرح اولیه برای رساله اصلی به شمار می رود. هرچند باید هنوز جزییات بیشتری به آن اضافه کنید تا یک طرح عالی برای یک پروژه بزرگ داشته باشید. بنابراین از همان طرح اولیه کمک بگیرید و اطلاعات جدید را به آن اضافه کنید تا تکمیل تر شود [۱۸]. این طرح اولیه و ساده می تواند به شما کمک کند رساله نهایی را بهتر و ساده تر بنویسید:

مقدمه

اولین فصل رساله شما شامل یک پیش زمینه درباره مشکل یا موضوع مطرح شده می شود. سپس شما دلیل این مطالعه را مشخص کرده و سوال مورد نظرتان را مطرح می کنید. در مرحله بعد باید توضیحات شفافی از شرایط مرتبط با موضوع پروژه ارائه کنید. همچنین فرضیات و انتظارات خود را از نتایج نهایی در این مرحله افشا می کنید [۱۹].

مرور مطالعات و ادبیات پژوهش

در این فصل از رساله، به مرور فرآیند تحقیق و پژوهش پرداخته و مهم ترین دستاوردهایی که به آنها رسیدید را بیان می کنید. [۲۰]

روش تحقیق

این بخش از رساله به روی منابعی که برای این پژوهش استفاده کردید و روش هایی که برای نتیجه گیری به کار برده اید تمرکز دارد. اگر یک پایان نامه کیفی می نویسید، در این بخش باید به روی سوالات تحقیق، زمینه های تحقیق، نحوه جمع آوری اطلاعات و مراحل ارزیابی و آنالیز اطلاعات تمرکز کنید. در غیر اینصورت، اگر یک رساله کمی می نویسید در این قسمت باید درباره سوالات تحقیق و فرضیات و اطلاعاتی و روش هایی که به این پژوهش و گردآوری و آنالیز داده ها به شما کمک کرده است بپردازید [۲۱].

یافته ها

این مرحله، مهم ترین مرحله کل فرآیند نوشتن رساله است چرا که ظرفیت فکری شما را نشان می دهد. شما در این مرحله باید به نتایج و یافته هایی که خودتان به آن ها رسیده اید بپردازید و توضیح دهید این یافته ها شما را به چه مسیر برده اند. در حقیقت در این قسمت باید به همان سوالاتی که در ابتدا پرسیدید پاسخ بدهید. [۲۲]

نتیجه گیری

نتیجه گیری آخرین فصل رساله شما را در بر می گیرد که در آن به خلاصه ی تحقیقات انجام شده و گزارشی کوتاه از نتایج بدست آمده می پردازید. فراموش نکنید باید توضیح دهید چطور یافته های شما تغییری در جامعه علمی ایجاد می کند و چقدر موثر است [۲۳].

در انتهای این فصل، بخشی به نام **پیشنهاداتی برای تحقیقات آینده** وجود دارد که در این قسمت شما می توانید پیشنهاداتی برای بهبود و تکمیل فرضیات و موضوعات مورد بحث این رساله ارائه دهید و توضیح دهید چرا فکر می کنید این تحقیقات پیشنهادی می توانند موثر باشند [۲۴].

منابع

همانند هر مقاله علمی دیگر، در رساله نیز باید به تمامی منابعی که در طول تحقیقات و نوشتن رساله به آنها مراجعه کردید با صحیح ترین روش های رفرنس دهی آورده شود [۲۵].

بحث و نتیجه گیری

از مباحث فوق نتیجه گرفته می شود که شما از قبل پروپوزال رساله خود را دارید که خود یک طرح اولیه برای رساله اصلی به شمار می رود. هرچند باید هنوز جزئیات بیشتری به آن اضافه کنید تا یک طرح عالی برای یک پروژه بزرگ داشته باشید. بنابراین از همان طرح اولیه کمک بگیرید و اطلاعات جدید را به آن اضافه کنید تا تکمیل تر شود.

این مطالعه نشان داد، بدون شک جستجو در اینترنت اولین جایست که برای رسیدن به منابع خاص موضوع مورد نظران به آن مراجعه می کنید. اما این را نیز باید در نظر داشته باشید هر آنچه در اینترنت با آن برخورد می کنید لزوما صحیح نیست و شما باید منبع موثق تری برای مطالعاتتان داشته باشید.

منابع و مأخذ^۲

۱. آذر، عادل (۱۳۸۳) آمار و کاربرد آن در مدیریت، انتشارات سمت، تهران، چاپ سوم
۲. ایزاک استفن و مایکل، (۱۳۸۲) راهنمای جامع تحقیق و ارزیابی، ترجمه کریم نیا، مشهد، انتشارات استان قدس رضوی،
۳. بازرگان، ع (۱۳۷۶)، روش های تحقیق در علوم رفتاری، انتشارات آگاه، تهران
۴. حافظ نیا، محمد، (۱۳۸۳) مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران، سمت،
۵. خاکی، غ، ر (۱۳۷۸)، روش تحقیق با رویکردی به پایان نامه نویسی، کانون فرهنگی انتشارات داریت، تهران، چاپ دوم
۶. دواس، دی، ای، (۱۳۸۳)، پیمایش در تحقیقات اجتماعی، نائینی، ه، مترجم) تهران، نشر نی (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۱۹۹۱)
۷. سبجانی، جعفر، (۱۴۱۸ هـ) المحصول فی علم الاصول، تحقیق، محمود جلالی، مؤسسه امام صادق، قم،
۸. کرمی، علی (۱۳۹۳) تحقیق در علوم رفتاری، لامرد، انتشارات ایراهستان
۹. کرمی، علی (۱۳۹۳) یاددهی طرح و پژوهش، لامرد، انتشارات ایراهستان
۱۰. گویا، زهرا، (۱۳۷۲) «تاریخچه تحقیق عمل و کاربرد آن در آموزش»، تعلیم و تربیت (آموزش و پرورش)، ش ۳۵ و ۳۶، پاییز و زمستان، ص ۴۰، ۲۳،
۱۱. گویا، زهرا (۱۳۷۲)، تاریخچه تحقیق عملی و کاربرد آن در آموزش، تهران، فصلنامه تعلیم و تربیت، پژوهشکده تعلیم و تربیت، شماره ۳۵ و ۳۶،
۱۲. گویا، زهرا (۱۳۷۷)، تحقیق عملی و نقش معلم به عنوان محقق در آموزش، تهران، مجموعه مقالات، انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت،
۱۳. گویا، زهرا (۱۳۸۳)، اقدام پژوهی راهبردی برای بهبود آموزش و تدریس، تهران، انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت،
۱۴. متین، نعمت اله (۱۳۷۹)، معلم پژوهنده راهی برای تقویت بینش علمی معلمان، تهران، پژوهش نامه آموزشی، پژوهشکده تعلیم و تربیت شماره ۲۴،

^۲ References

۱۵. مردیت گال و همکاران (۹)، روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی، ترجمه، احمدرضا نصر و همکاران (۱۳۸۳)، تهران، انتشارات رشد،
۱۶. مک نیف، جین، لوماکس، پاملا، وایتهد، جک (۹)، اقدام‌پژوهی، طراحی، اجرا و ارزشیابی، ترجمه، محمدرضا آهنچیان (۱۳۸۲)، تهران، انتشارات رشد،
۱۷. مهر محمدی، محمود (۱۳۷۹)، جستارهایی در پژوهش در قلمرو آموزش و پرورش، تهران، انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت،
۱۸. نویدی، احد (۱۳۸۲)، بحث اجمالی درباره ماهیت، اهداف، کیفیت و روایی اقدام‌پژوهی، تهران، پژوهشنامه آموزشی، ویژه‌نامه ش ۱۳،
۱۹. وایت، ویلیام فوت (۱۳۷۹)، پژوهش عملی مشارکتی، ترجمه، محمد علی حمید رفیعی، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی،
۲۰. ین، رابرت کی، طرح تحقیق و روش‌های مورد پژوهی، ترجمه، هوشنگ ناییبی (۱۳۷۸)، تهران، موسسه فرهنگی آینده پویان،

21. Diba-Wajari T, Yamini-Douzizi S, Arefi M, Fardansh H. [Conceptualization of the patterns of higher education curriculum design (experiences and achievements)]. *Research in curriculum planning* 2011; 2: 48-62.
22. Lovik EG. The impact of organization features and student experiences on spiritual development during the first year of college. ProQuest LLC.D. Dissertation. Pennsylvania State University, 2010.
23. Masoominezhad A. [Evaluation according to spiritual intelligence components in the curriculum of religious education and social education of secondary school]. MS. Dissertation. Tehran: University of Allameh Tabatabai, 2013. (Persian)
24. Mehrmohammadi M. [Curriculum: views, approaches and perspectives]. 2 ed. Tehran: Samt; 2013. (Persian)
25. King U. Earthling spiritual literacy: how to link spiritual development and education to a new earth consciousness? *J Belief Value* 2010; 31(3): 245-60.
26. Shabani Z. [A comparative study of religious and moral curriculum of primary education in Iran and several countries]. *Quarterly education* 2010; 83: 119-66. (Persian)
27. Shamshiri B. [Back to nature-oriented education in primary schools]. *Iran Curriculum Studies Conference*; 2006. (Persian)
28. Thathong K. A spiritual dimension and environmental education: Buddhism and environmental crisis. *Procedia-Soc Behav Sci* 2012; 46: 5063-8.
29. Zohar D, Marshall I. SQ: Spiritual intelligence approaches. *J Children Spirit* 2000; 5: 101-27.